

Izveštaj s okruglog stola povodom 20 godina objavljivanja ***Dodatka udžbenicima za poučavanje novije povijesti*** i prvih javnih debata o prikazima povijesti Domovinskog rata

U ponedjeljak, 9. lipnja 2025., u Kulturno-informativnom centru u Zagrebu održan je okrugli stol povodom 20. godišnjice objave *Dodatka udžbenicima za poučavanje novije povijesti*. Cilj događanja bio je podsjetiti javnost na proces nastanka i objavljivanja *Dodatka*, prve javne rasprave o prikazima ratova 1990-ih te otvoriti pitanja nastave povijesti danas.

Dodatak je naručilo Ministarstvo znanosti, prosvjete i športa u školskoj godini 2002./2003., nakon isteka petogodišnjeg moratorija na poučavanje najnovije povijesti u Podunavlju. Taj moratorij bio je dio mirovnog sporazuma kojim je dogovoreno da se u razredima na srpskom jeziku privremeno ne predaje suvremena povijest Hrvatske. S obzirom na završetak tog razdoblja i obvezu uvođenja novije povijesti u nastavu, Ministarstvo je krajem 2002. osnovalo Povjerenstvo za izradu prijedloga o poučavanju povijesti od 1989. nadalje. Iako pokušaji uključivanja izdavača 2003. nisu uspjeli, rad na priručniku nastavljen je u jesen 2004. kad je pripremu prihvatio autorski tim u sastavu Tvrtko Jakovina, Snježana Koren i Magdalena Najbar-Agičić. Rad na tekstu završen je u travnju 2005. Povjerenstvo je odlučilo da *Dodatak* bude namijenjen ne samo školama u Podunavlju, nego i svim učenicima u Hrvatskoj kao dodatni nastavni materijal za suvremenu povijest. Nakon dovršetka, tekst je upućen na stručnu recenziju. Prije nego što su recenzije — neke izuzetno pozitivne, druge vrlo negativne — stigle do autora, dijelovi negativnih mišljenja procurili su u medije i izazvali višemjesečnu javnu polemiku, uz popratnu medijsku hajku na autore. Unatoč tome što su optužbe bile neutemeljene, Ministarstvo je odustalo od objave. *Dodatak* je 2007. naposljetku objavila *Documenta*, zajedno s originalnim tekstom, ključnim medijskim člancima te tekstovima autora i predsjednika Povjerenstva.

Okrugli stol otvorili su organizatori. Vesna Teršelič, voditeljica *Documente*, prisjetila se kako je 2007. *Documenta* objavila publikaciju *Jedna povijest, više historija*, u kojoj je po prvi put javno predstavljen *Dodatak udžbenicima*, zajedno s raspravama koje su ga pratile. "Ta iznimno žestoka diskusija — ili hajka — pokazala je koliko nam u demokraciji još uvijek teško pada prihvaćanje različitih interpretacija, posebno najnovije povijesti", naglasila je Teršelič. Hrvoje Hribar, ravnatelj KIC-a, priznao je da ranije nije bio upoznat sa cijelim slučajem. Pročitavši *Dodatak* sada, iz perspektive "imaginarnog srednjoškolca", zaključio je da se radi o "blagom, zdravorazumskom, zreлом i patriotskom tekstu" koji ostaje u okvirima činjenica i razuma. Snježana Koren govorila je u ime Filozofskog fakulteta u Zagrebu i predstavila projekt *Reprezentacije rata u javnom prostoru*, koji se bavi prikazima Drugog svjetskog rata i Domovinskog rata u udžbenicima, muzejima i među mladima.

U prvom panelu o izradi *Dodatka*, kritikama koje su uslijedile i njegovom konačnom objavljivanju sudjelovali su autori: Magdalena Najbar-Agičić, Snježana Koren i Tvrtko Jakovina. Na početku, moderatorica Tena Banjeglav podsjetila je na tijek procesa i javne polemike koje su pratile priručnik. Magdalena Najbar-Agičić istaknula je kako su autori željeli primijeniti suvremene metode poučavanja povijesti, osobito na osjetljive i kontroverzne teme. Od početka su inzistirali da priručnik ne bude namijenjen isključivo srpskim učenicima u Podunavlju, već svim učenicima u Hrvatskoj. Vjerovali su da bi to mogao biti važan korak u

modernizaciji školskih udžbenika. Snježana Koren naglasila je da su u izradi koristili metode koje se preporučuju za poučavanje teških tema, poput Holokausta, ali se kasnije pokazalo da su pogrešno procijenili točke otpora: "Ono što smo mislili da će izazvati najviše problema – nije. Kritike su se fokusirale na druge dijelove sadržaja."

Tvrtko Jakovina osvrnuo se na društveni kontekst koji je pratio *Dodatak*, istaknuvši da bi mnoge tada sporne točke i danas bile jednako osporavane: "Ljudi koji su tada govorili protiv *Dodatka* i danas bi vjerojatno izgovarali slične rečenice. To nam govori o društvu u kojem živimo najmanje 20 godina." Podsjetio je na politički trenutak objave — približavanje EU, suradnju HDZ-a i predstavnika srpske zajednice — ali i na atmosferu nepovjerenja, što je najbolje sažela izjava tadašnje visoke dužnosnice iz Ministarstva: "*Ako se taj tekst sviđa Srbima u Hrvatskoj, onda ne može biti dobar.*" Iako je formalno postojalo Povjerenstvo, autori su imali veliku autonomiju u izradi priručnika. Magdalena Najbar-Agičić istaknula je da su "imali prostora ispričati priču na način koji vodi učenike kroz zahtjevne teme, daleko temeljitije nego što to dopuštaju klasični udžbenici." Sami su odlučili o obuhvatu razdoblja, od uvoda do poslijeratne situacije, u okviru najnovije hrvatske povijesti.

Govoreći o hajci koja je uslijedila nakon objave recenzija u medijima 2005., Snježana Koren je istaknula da su recenzenti često navodili "materijalne pogreške" kao paravan za odbacivanje interpretacija koje im politički nisu odgovarale. Ukazala je i na pasivnost akademske zajednice: "Kod nas su ovakva pitanja previše politizirana. Potrebna je ravnoteža između znanstvene autonomije i političkog utjecaja." Najbar-Agičić je podsjetila da su prilikom pripreme publikacije *Jedna povijest, više historija* htjeli uključiti sve recenzije *Dodatka*, ali su autori nekih negativnih osvrta odbili dati suglasnost, pozivajući se na autorska prava. Kasnije su iste tekstove objavili u zbirci *Multiperspektivnost ili relativizacija?*, što, prema njezinim riječima, govori o kompleksnosti cijele rasprave. Zaključno, Najbar-Agičić smatra da se dio tadašnjih kritičara danas možda i kaje zbog svojih napisa. No upozorava: "Iako smo u nekim aspektima napredovali, rasprava o Domovinskom ratu danas je teža. Taj rat je postao utemeljiteljski mit, a upravo ta mitska pozicija otežava svaku racionalnu i uravnoteženu raspravu."

Govoreći o uzrocima hajke na *Dodatak*, Tvrtko Jakovina istaknuo je problem ideologizacije povijesti: "Kad povijest svedete na autentičnu hrvatsku istinu, nasuprot 'istinama' drugih – srpske, talijanske, crnogorske – onda imate samo ideologiju. A dominantna ideologija se često ni ne prepoznaje kao ideologija, niti se smatra problematičnom. U tom kontekstu, polemike oko *Dodatka* bile su logična posljedica." Snježana Koren upozorila je na poruke koje takve hajke šalju: "One obeshrabruju i nastavnike i mlade ljude. Pokazuju da u našem društvu postoje teme o kojima se ne može slobodno govoriti. U tom smislu, poučavanje najnovije povijesti postaje lakmus papir slobode – i u društvu i u historiografiji." Autori su posebno istaknuli zabrinjavajuće loše znanje studenata o najnovijoj hrvatskoj povijesti, uključujući Domovinski rat. Studenti ne poznaju ni osnovne činjenice, imena ni događaje. Uzroke vide u lošim obrazovnim ciljevima, neadekvatnoj nastavi, simboličnim gestama poput obaveznih posjeta Vukovaru, te slabo prisutnoj povijesti u muzejima i javnom prostoru. Ipak, Magdalena Najbar-Agičić primjećuje kod studenata duboko ukorijenjeno uvjerenje da su "Hrvati kroz povijest uvijek bili žrtve". Smatra da je obrazovni sustav u tome, nažalost, iznimno učinkovit. Snježana Koren dodaje da "takva slika ne dolazi samo iz škole, već iz cjelokupnog društvenog diskursa. No, obrazovanje bi moralo pružiti i druge perspektive – a to očito ne čini." Posebno je upozorila na sve snažniji utjecaj politiziranih interpretacija povijesti u obrazovnim

dokumentima, što je, kako kaže, kulminiralo najnovijim kurikulumom povijesti za strukovne škole iz 2025. godine.

U drugom panelu razgovarali smo s Miljenkom Hajdarovićem, Branimirom Jankovićem i Stevom Đuraškovićem o trenutnim izazovima poučavanja povijesti u Hrvatskoj.

Između veljače 2015. i lipnja 2016. pripremana je najavljena Cjelovita kurikularna reforma s ciljem korjenite promjene obrazovnog sustava. Međutim, tijekom 2016. postalo je jasno da Vlada i Ministarstvo ne podržavaju reformu onako kako je zamišljena, što je dovelo do ostavke ekspertne radne skupine na čelu s Borisom Jokićem. Reformu su podržali i građani na jednom od najmasovnijih prosvjeda u povijesti Hrvatske, pod nazivom *Hrvatska može bolje*, koji se održao 1. lipnja 2016. godine kad je u organizaciji GOOD Inicijative više od 40.000 ljudi diljem Hrvatske izrazilo je svoje nezadovoljstvo i tražilo bolje obrazovanje i budućnost za svoju djecu. Reforma je nastavljena pod nazivom *Škola za život* uz netransparentan odabir radnih skupina i kratke rokove. Novi kurikulum povijesti, donesen 2019., četvrta je verzija koja gotovo da nije donijela poboljšanja. On i dalje obiluje prevelikim obveznim sadržajem usmjerenim na učenje činjenica, datuma i imena, bez prostora za dublju analizu, kritičko promišljanje i slobodu nastavnika da prilagode gradivo. Udžbenik *Zašto je povijest važna 4?* (Hajdarović, Ristić, Torbica), iako odobren bez primjedbi i zahtjeva za doradom 2021., povučen je s popisa odobrenih udžbenika u prosincu 2023. godine.

Panelisti su istaknuli i porast revizionističkih interpretacija koje se sve više reflektiraju u obrazovanju i javnim raspravama, negativno utječući na nastavu povijesti.

Govoreći o izazovima u nastavi povijesti, Branimir Janković ukazao je da povijest ne napreduje linearno prema većoj slobodi govora o osjetljivim temama. Primjer povučenog udžbenika pokazuje da i nakon 20 godina još uvijek postoje ozbiljni prijedori. Povijest je i dalje ključna nacionalno-identitetska tema u društvu obilježenom ratom, a iako su neke teme već obrađene, intenzitet rasprava ne jenjava.

Stevo Đurašković upozorio je na izrazito loše znanje studenata i problem učenja faktografije koja "ubija predmet". Smatra da povijest nije predmet koji jača nacionalni identitet, već se identitet prvenstveno oblikuje u obiteljskom okruženju. Po njegovom mišljenju, povijest treba biti pripovijedanje i prikaz „minule sadašnjosti“, a ne dosadna faktografija.

Miljenko Hajdarović, sudionik procesa cjelovite kurikularne reforme, detaljno je opisao tijekom reforme i razloge njezina neuspjeha. Reforma je započela 2015. godine s velikim ambicijama da se sustav obrazovanja u Hrvatskoj značajno promijeni. Tim stručnjaka bio je smješten u istom prostoru, gdje su razvijali idealističke, gotovo utopističke planove, no nakon dvije godine suočili su se s političkim pritiscima i opstrukcijama koje su ih zaustavile. Hajdarović ističe kako je povijest u Hrvatskoj dugo korištena kao sredstvo za veličanje trenutnog režima ili političkog poretka, što je ograničavalo mogućnost reformi. Tim je, pri izradi kurikuluma, prvo proučavao obrazovne dokumente iz zemalja EU, ali i šire – poput Ontarija, Novog Zelanda i Australije – kako bi preuzeli dobre prakse i principe za hrvatski obrazovni sustav. Njihov cilj bio je da povijest kao predmet razvija kritičko i povijesno mišljenje, te da se krene od kronološko-tematskog pristupa koji bi odstupio od dosadašnje faktografske i politički dominantne povijesti.

Prva verzija kurikuluma završena je u siječnju 2016., no već je tada bilo jasno da reforma neće biti podržana zbog političkih promjena i pritisaka. Unatoč dodatnim verzijama i promociji

reforme po školama, javni i medijski otpor, uključujući aktere poznate još iz vremena spora oko *Dodatka* iz ranijih godina, doveo je do zaustavljanja reforme. Zbog toga su svi članovi Ekspertne skupine, koja je vodila reformu, dali ostavku.

Miljenko Hajdarović, urednik i autor udžbenika, osvrnuo se na proces njihove izrade i posebno na udžbenik *Zašto je povijest važna 4?*, koji je nakon dvije godine povučen. Od 2018. sudjelovao je u izradi više udžbenika i pratećih materijala za povijest. Dok za teme poput antike nije bilo problema s pronalaskom autora, za povijest 20. stoljeća bilo je malo zainteresiranih autora zbog osjetljivosti teme i pritisaka vezanih uz udžbenike. Zbog toga je on preuzeo odgovornost suautora, koji je pisao najosjetljivije dijelove i bio spreman postati "dežurni krivac" za njih. Udžbenik *Zašto je povijest važna 4?* bio je jedini Profilov udžbenik koji je prošao odobrenje bez zahtjeva za izmjenama. Međutim, u prosincu 2023. jedna saborska zastupnica zatražila je uklanjanje sporne rečenice o Alojziju Stepincu. Urednik i izdavačka kuća su pristali na promjenu, no 05.12.2023.

Ministarstvo je odlučilo povući cijeli udžbenik iz upotrebe i zabraniti njegovo korištenje u školama. Ovaj slučaj pokazuje kako politika i društveni pritisci utječu na obrazovne sadržaje, čak i kada su ti materijali stručno odobreni.

Kada je udžbenik povučen, Branimir Janković bio je jedan od prvih povjesničara koji je reagirao te pratio i dokumentirao raspravu na portalu [historiografija.hr](http://historiografija.hr). Smatrao je "nepojmljivim da se udžbenik povlači bez mogućnosti ispravka, iako su neke stvari mogle biti popravljene." Posebno ga je zabrinjavao nizak nivo javnih kritika. Janković je istaknuo da su argumenti protiv udžbenika često bili kontroverzni i da je za svaku kritiku bilo moguće iznijeti i drugačije mišljenje, te tako ostaviti temu otvorenu za raspravu. Izostanak slobodne debate o osjetljivim temama smatra ozbiljnim problemom i znakom autoritarizma, zbog čega je želio otvoriti prostor za argumentiranu raspravu.

Stevo Đurašković kao glavni problem u poučavanju povijesti vidi preopterećenost planova i programa faktografijom i sadržajima, uz premalo vremena za kritičko razmišljanje i razumijevanje uzročno-posljedičnih veza. Kao dobru praksu i prijedlog za poboljšanje nastave, naglašava potrebu "razbijanja sindroma žrtve te crno-bijele slike heroja i zločinaca". Važno mu je da nastavnici zauzmu neutralan stav i omoguće učenicima da sami donose zaključke i međusobno polemiziraju. Sličan problem uočava i Miljenko Hajdarović, koji ističe da aktualni kurikulum povijesti sadrži previše obaveznih tema, što ograničava prostor za razvijanje kritičkog mišljenja i drugih važnih vještina. Po njemu, kvaliteta nastave u velikoj mjeri ovisi o nastavniku i njegovom pristupu gradivu.

Branimir Janković smatra da nastava povijesti treba promicati više perspektiva, poticati raspravu i omogućiti učenicima da sami razvijaju stavove i mišljenja. No, trenutačno se u školama događa suprotno – učenici moraju zapamtiti veliku količinu podataka, pretežito iz političke i vojne povijesti, što uzrokuje brojne probleme. Janković zagovara drugačije metodološke pristupe koji uključuju društvenu povijest, povijest žena, djetinjstva, obitelji, svakodnevice i emocija, jer takve teme olakšavaju identifikaciju i razumijevanje prošlosti. Kao problem ističe i strah od sekundarnih izvora, jer se oni smatraju previše subjektivnima i emotivnima, uz istovremeno inzistiranje samo na usuglašenim sadržajima, što smatra pogrešnim. Također upozorava da preveliki fokus na nacionalnu povijest zatvara prostor za transnacionalne pristupe i povezivanje društava. Naglašava da u školama nedostaje

građanski odgoj te da su sekundarni izvori i osobne priče ključni za povezivanje učenika s poviješću i njezino bolje razumijevanje.

Stevo Đurašković ne smatra da je multiperspektivnost u obliku dva paralelna, nacionalna narativa dobra za nastavu. Za njega je važno pokazati učenicima da je povijest nijansirana i složena. Slaže se da nastava treba pridonijeti formiranju nacionalnog identiteta, ali se pita kakvog – otvorenog ili žrtvoslovnog. Smatra da je dovoljan i jedan udžbenik, ali da on ne smije biti isključiv ni crno-bijeli, već mora nuditi nijansiran pristup.

Okrugli stol je pokazao kako su pitanja i teme koji su bili prijeporni u vrijeme izrade Dodatka, prijeporni i danas. Podučavanje Domovinskog rata jedna je od njih. Problematici su sadržajni aspekti podučavanja, kao i oni didaktičko-metodičke prirode, koji redovito ostaju u sjeni politiziranih rasprava, a kao što je pokazao novi kurikulum iz 2019., mogu nanositi podjednako štete nastojanjima da se nastava povijesti usmjeri prema kritičkom i refleksivno podučavanju. Kod pristupa tim temama i poučavanju o njima, vidljivo je i nedovoljno razumijevanje problema, kojem se često pristupa s politiziranih stajališta i u političke svrhe. Podučavanje i nastava povijesti dio su politika povijesti, no rasprave koje se vode ne vode se o njima, nego se govori o kategorijama „istine“, ne dopuštaju se različita mišljenja, a multiperspektivnost se smatra problemom..

Okrugli stol su organizirali *Documenta*, Kulturno informativni centar (KIC) i Filozofski fakultet u Zagrebu, u sklopu projekta *Reprezentacije rata u javnom prostoru* i *Protiv zaborava*, uz podršku Europske unije.